

Ekklesia Breda 21 mei 2017

Serie: 'Grote Woorden' - thema: Voorzienigheid. Gelezen Lukas 12 (wees niet bezorgd)

toespraak Franck Ploum

1.

De christelijke traditie kent veel oude gedogmatiseerde thema's, die niet zelden voor een berg ellende hebben gezorgd. Voorzienigheid is zo'n oud thema. Veelal gebruikt om vanuit de zogenoemde scheppingsleer, "de leer van de eerste dingen" de almacht en blijvend sturende hand van God aan te duiden. God die, op de door hemzelf vastgestelde tijd, in alles voorziet. Om te weten wat kerken er precies mee bedoelen moet je niet de bijbel, maar de Katechismus van diverse kerken raadplegen.

De schepping heeft haar eigen goedheid en volmaaktheid, maar ze is niet geheel voltooid uit de handen van de Schepper gekomen. Ze is geschapen in een staat van op-weg-zijn naar een nog te verwachten, uiteindelijke voltooiing, waartoe God haar bestemd heeft. Wij noemen de beschikkingen waarmee God zijn schepping naar deze volmaaktheid leidt: goddelijke voorzienigheid. Aldus paragraaf 302 van de KKK: de Katechismus van de Katholieke kerk.

En wat is dus het juiste antwoord op de vraag: 'Waaruit bestaat de goddelijke voorzienigheid?':

De goddelijke voorzienigheid bestaat uit de beschikkingen waardoor God met wijsheid en liefde al de schepselen op zijn wijze naar hun uiteindelijk doel leidt.

De taal van de Heidelbergse Catechismus zegt het zowaar nog plechtiger: 'De almachtige en alomtegenwoordige kracht Gods, door welke Hij hemel en aarde, mitsgaders alle schepselen, gelijk als met Zijn hand nog onderhoudt, en alzo regeert, dat loof en gras, regen en droogte, vruchtbare en onvruchtbare jaren, spijs en drank, gezondheid en krankheid, rijkdom en armoede, en alle dingen, niet bij geval, maar van Zijn Vaderlijke hand ons toekomen.'

En waartoe dient dit alles:

'Dat wij in allen tegenspoed geduldig, in voorspoed dankbaar zijn mogen, en in alles dat ons nog toekomen kan, een goed toevorst hebben op onzen getrouwen God en Vader, dat ons geen schepsel van Zijn liefde scheiden zal, aangezien alle schepselen alzo in Zijn hand zijn, dat zij tegen Zijn wil zich noch roeren, noch bewegen kunnen'.

Niets gebeurt per toeval, alles is gepland. Wat je ook overkomt, het komt uit Gods hand. En denk niet dat je je buiten Gods hand om zou kunnen bewegen, dat je je überhaupt zou kunnen verzetten tegen die goddelijke kracht. Een soort vorige eeuwse variant op 'Wij zijn ons brein' (Dick Swaab). Dat je maar niet denkt dat je ergens invloed op hebt.

In zijn 'gebed van de onwetende' keert Multatuli zich eerste helft 19e eeuw al tegen dit soort voorzienigheidsdenken waarmee het christelijk geloof de mensen op een dwaalspoor brengt. Hij schrijft:

'Ik weet niet of we zijn geschapen met een doel, of slechts per toeval dáár zijn. Ook niet of een God, of goden zich vermaken met ons leed, ons schimpen op de onvolkomenheid van ons bestaan. Als dit zo waar, dan zou het vreselijk zijn... antwoord vader, als ge daar zijt.... oh God, er is geen God'.

2.

Wie hoopt, of uit gaat van een God die vanuit de hoge hemel in zal grijpen in deze wereld, die is tijdens de geschiedenis van de mensheid keer op keer teleurgesteld. Kijkend naar hoe de mensheid tot nu toe deze aarde bewoonbaar of beter gezegd onbewoonbaar heeft gemaakt voor de grootste meerderheid van haar bewoners, en sinds de industrialisatie voor de ecosystemen, dieren en natuurschoon, dan kan dit vanuit een voorzienigheidsgeloof – in de traditionele betekenis van het woord – alleen leiden tot cynisme. Cynisme jegens een God die alles schijnt te besturen, te bepalen en op zijn vastgestelde tijd zal ingrijpen, maar ook een cynische kijk op mens en wereld. Deze wereld en de mensheid kan immers niet anders dan aan z'n slechtheid ten ondergaan. En God, ach God, die ziet ons aan en doet maar niks, maar zal vast en zeker op een dag zijn grote wrake over deze wereld uitspreiden.

Er lijkt in dit hele traditionele denken over voorzienigheid weinig ruimte voor verantwoordelijkheid van de mens. Sterker nog, wij hoeven geen verantwoordelijkheid te nemen, in alles wordt voorzien, God bepaalt wanneer. Is dit een volwassen manier om met geloof om te gaan? Dat je de morele en ethische afwegingen buiten jezelf legt? Is er niets anders te doen dan lijdzaam afwachten en ons lot in Gods hand leggen?

In plaats van een God die zich vanuit de hemel voor de morele afweging en voor de ethiek garant stelt, zoekt de Joods-Franse filosoof Emanuel Levinas God in de ethiek zelf. Alle religieuze woorden die hij gebruikt 'uitverkiezing', 'voorzienigheid', 'transcendentie', 'messiaanse verwachting' – zijn steeds verbonden met wat hij noemt de ethische oersituatie, het van aangezicht tot aangezicht, het moment waarop ik het Gelaat van de noodlijdende ander echt waarneem.

Op de momenten dat ik gehoor geef aan een ethisch appèl, op die momenten rust het fundament van een volwassen religie, en niet op, zoals Levinas zegt: "vreemde tovenaars in de hemel die prijzen uitreiken, straffen opleggen of fouten vergeven" God grijpt dus niet in, trekt niet aan touwtjes. Voorzienigheid heeft dus met iets anders te maken. Het gaat over het feit dat vanaf het moment dat we geweven zijn in de moederschoot, dat vanaf dan ons geweten gewekt is en dat wij gekend en geweten zijn nog voor onze geboorte (psalm 139). Goddelijke voorzienigheid is liefdestaal en raakt aan het visioen van liefde en een wereld voor allen, een visioen dat er al was – zo zegt het bijbelse verhaal – nog voor de dagen der schepping.

Bisschop Ernst, behalve theoloog ook docent ethiek, maakte de filosofie van Levinas tot het uitgangspunt van zijn denken over mens, wereld en God. Jij die mij aankijkt en een appèl op mij doet, in wie gods aangezicht voor mij zichtbaar wordt en

door wie ik mag horen 'heb mij lief, doe mij recht, ik ben een mens als jij, werd het fundament van zijn pastoraat en zijn latere bisschopsambt. Humaniteit was het kernwoord van zijn gelovig-zijn, daarmee opende hij in zijn denken en werken de deur naar ieder mens van goede wil, naar de oecumene, naar kerk in de samenleving.

3.

In een brief met de titel 'taakverdeling' die Abel Herzberg schreef aan zijn grootvader, laat hij God zeggen: 'Geen mensenhand kan sneeuw en regen maken, laat staan de zondvloed...Maar zij kan iets beters. Ik heb de mensen alles gegeven wat zij nodig hebben om in vrede en vriendschap te leven. Ook ben ik kwistig genoeg geweest in het verdelen van kennis en talenten, waarmee zij al mijn gaven gebruiken kunnen. Evenmin ontbreekt het hun aan wetten die hun handelingen moeten bepalen. Hiermee acht ik mijn taak volbracht. Wat nu nog moet worden verricht, dient aan de mens zelf te worden overgelaten. Zo hoort de orde tussen ons te zijn. Het woord, en meer dan het woord, de daad is aan hen.' God grijpt niet in, er zijn wel ingrijpende woorden, Tora woorden: heb mij lief, doe mij recht, neem mij op, ik ben een mens als jij. Woorden die ons geweten scherpen en ons laten weten dat het onze taak is om te voorzien in de menselijke behoefte, in menselijke waardigheid, waar die geschonden wordt. Wijzelf kunnen voorzien in menselijke waardigheid en wij kunnen voorzien wat de wrange vruchten zijn van ons gedrag dat niet voorkomt uit dat liefdesvisioen, dat niet getoetst is aan ons geweten, of geen vrucht is van een ontmoeting 'van aangezicht tot aangezicht'. Voorzienigheid gaat over wat te voorzien is. Zoals de meerderheid van de kiezers in Iran, vooral de vrouwen, konden voorzien wat er zou gebeuren wanneer ze op een conservatieve religieuze leider zouden stemmen. Zij deden het niet en proberen te voorzien in een land met ene open toekomst.

4.

Het twaalfde hoofdstuk van het Lukas evangelie begint met de mededelingen dat er duizenden bijeengekomen waren. En in die menigte geeft Jezus zijn leerlingen instructies over wat hen te wachten staat als getuigen van het koninkrijk Gods. 'Wees niet bezorgd over je ziel, wat je zult eten, of over je lichaam. Kijk naar de raven, kijk naar de leliën. Vrees niet, jullie vader weet wat je nodig hebt. Zoekt veeleer zijn koninkrijk en de rest zal je ook nog gegeven worden'. (Lukas 12). Wie zijn al die mensen, die duizenden, die hem vragen willen stellen en die horen wat Jezus aan nieuwe inzichten te vertellen heeft over onbezorgdheid?

De tijden van toen waren niet heel veel anders dan die van nu, het waren niet de geslaagden, de succesmensen, de veelverdieners die zichzelf de geuzennaam 'hardwerkende Nederlander' hebben aangemeten. Valt het u ook op dat in gesprekken en discussies steeds vaker veel geld verdienen gelijkgesteld wordt aan hard werken. De stratenmaker, de vuilophalers, met inkomens net boven het minimumloon zijn dat geen hardwerkende Nederlanders?

Maar nee, zijn gehoor bestaat niet uit de geslaagden, niet uit de bezitters, de machthebbers. Zij vertegenwoordigen immers vaak de groep die juist geen verandering wil, zij hebben belang bij de status quo. Het zijn de geslagenen, de onrechten en de onderdrukten, de slachtoffers van de mainstream en de status quo en wellicht hier en daar een tot een andere orde bekeerde machthebber en succesvolle handelaar. De verzamelde gemeente in dat open veld, bestaat uit mensen die hopen op een nieuwe toekomst, op een woord dat perspectief biedt en ingrijpt in een situatie van lijden, zinloosheid, cynisme en berusting.

Wees niet bezorgd, is dan ook geen oproep tot zorgeloosheid en berusten in de situatie. Het gaat er niet om dat je alles maar over je heen laat komen. Integendeel, het is een oproep om onbezorgd en vol vertrouwen in verzet te komen, perspectief te creëren en op zoek te gaan naar het koninkrijk van God. Bijbelse taal voor een nieuwe wereld, waar brood en gerechtigheid is voor allen.

5.

Die nieuwe wereld is mogelijk, maar niet zolang we ons richten op de bijzaken. Niet zolang wij onszelf spiegelen aan de geslaagden van deze samenleving en denken dat dat de richting is die we op moeten gaan. Ze is mogelijk door ons als het ware aan te sluiten bij de onderstroom, bij die liefdespoëzie die vanaf de dagen der schepping dwars door alle muren, scheidlijnen en conflicten mensen de moed en kracht geeft om op te staan. Wanneer we ons aansluiten bij de ingrijpende Thorawoorden over solidariteit, mensenrechten en menselijke waardigheid. Nee dat is niet de grote stroom, dat is niet het beeld van onze samenleving. Dat is een onderstroom, vaak onzichtbaar zelfs, maar die tegelijk onder alles wat zichtbaar fout gaat, de koers bepaald naar een nieuwe toekomst.

Niets in deze wereld is ooit veranderd door de machtigen en de geslaagden. Altijd begon het in de marge, in de ondergrondse, bij de kunst, de literatuur, bij voor gek verklaarde eenlingen en uitgelachen kleine groepjes, die voorzagen en voorzien dat het anders moet en anders kan. Ze worden vaak weggezet als elitair, of door sommige politici weggehoond als 'de elite'. Maar het zijn vaak voorlopers, mensen en groepen die zeiden en zeggen: 'en zo doen we het niet langer, het moet anders, beter, humaner'. Mensen die onbezorgd en vol vertrouwen in verzet komen tegen de mainstream en de kleinst denkbare bron van leven opzoeken. De onderstroom die onder de spitse stenen, de keiharde rotsen, de dorre levenswoestijnen zich heel langzaam - maar zeker - een weg baant en afrond wat spits is, zacht maakt wat hard is. Tot het moment dat de tijd rijp is, er een doorbraak komt: nieuwe tijd, wereld naar Gods beeld, koninkrijk Gods

6.

Zoek het Koninkrijk en haar gerechtigheid en de rest wordt je geschonken. Dat is geen voorzienigheid, dat is heilig geloof in een nieuwe wereld die komen zal. Zoals de man die op de dag voordat hij voor het vuurpeloton moest komen in de muur van zijn cel kraste: 'Gerechtigheid zal wederkeren' (Henk van Randwijk - Celdroom). Dat het zo moge zijn.